

К. А. Карчевський

*доцент кафедри правових основ підприємницької діяльності
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

Порядок прийняття рішення про вчинення значного правочину загальними зборами акціонерів

Як ми раніше зазначали у роботі [1], присвяченій окремим питанням порядку вчинення (укладання) значних правочинів АТ, включення до Закону України «Про акціонерні товариства» [2] (надалі — Закон про АТ) положень про значний правочин викликало необхідність не тільки у здійсненні юридичного аналізу самого поняття значного правочину та з'ясування його правової природи, ознак та їх змісту (що було зроблено в інших публікаціях на цю тему [3; 4; 5]), а й обумовило потребу у з'ясуванні самого порядку вчинення (укладання)¹ таких правочинів із точки зору практичного застосування відповідних положень Закону про АТ у діяльності акціонерних товариств.

При розгляді цього питання у попередніх статтях вже зверталась увага на такі важливі аспекти, пов'язані з порядком вчинення значних правочинів АТ, як: а) компетенція органів управління щодо вчинення значних правочинів; б) дії, що проводяться органами управління АТ при підготовці та вчиненні таких правочинів; в) дії, що проводяться наглядовою радою при підготовці та при безпосередньому прийнятті рішення про вчинення значного правочину АТ. *Тому в межах, окреслених темою даної статті, буде проаналізовано порядок прийняття рішення про вчинення значного правочину вищим органом управління АТ — загальними зборами акціонерів.* Решта питань порядку вчинення значного правочину АТ буде розглянута окремо в наступних публікаціях. При розгляді порядку прийняття загальними зборами акціонерів рішення про вчинення значного правочину в статті звернуто особливу увагу не тільки на порядок прийняття відповідного рішення, а й детально розглянуто організаційні підстави для проведення загальних зборів та прийняття ними такого рішення.

1. Порядок денний як організаційна підстава для прийняття загальними зборами акціонерів рішення про вчинення значного правочину.

Випадки, коли питання про вчинення значного правочину може бути винесено на розгляд загальних зборів акціонерів, були частково розглянуті в попередній статті (зокрема, це питання про направлення до загальних зборів акціонерів подання наглядової ради в разі неприйняття нею відповідного рішення) [1, с. 19—20].

Разом із цим загальні збори акціонерів можуть розглядати вказане питання також й у інших випадках. Так, якщо йдеться про розгляд вказаного питання позачерговими зборами, то воно може бути винесено на розгляд зборів відповідно до рішення

¹ Значний правочин, як правило, є двостороннім правочином — договором. Вчинення правочину та укладання договору породжують однакові правові наслідки у вигляді встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків. Тому у статті поняття «вчинення правочину» та «укладання правочину» будуть розглядатися як тотожні. Разом з цим не виключається, що АТ може вчиняти й односторонній правочин, який буде відповідати ознакам значного правочину. У таких випадках буде вживатися поняття «вчинення правочину».

про скликання зборів на вимогу виконавчого органу. Якщо мова ведеться про вчинення значного правочину в порядку, встановленому ч. 2 ст. 70 Закону про АТ, то організаційною підставою є включення до порядку денного чергових загальних зборів акціонерів питання про вчинення значного правочину, вартість предмета якого складає більш ніж 25 відсотків від вартості активів товариства за даними останньої річної звітності.

Виходячи із вказаного вище, можна стверджувати, що основною організаційною підставою для розгляду загальними зборами акціонерів питання про вчинення значного правочину та прийняття рішення щодо нього є порядок денний. Це прямо випливає зі змісту ст. 37 Закону про АТ, згідно з якою загальні збори можуть приймати рішення відносно тих питань, що внесені до порядку денного. Відповідно до ч. 6 ст. 42 Закону про АТ загальні збори не можуть приймати рішення з питань, не включених до порядку денного. Гарантією розгляду питань, що внесені до порядку денного, є також ч. 9 ст. 42 Закону про АТ, згідно з якою на загальних зборах голосування проводиться з усіх питань порядку денного, винесених на голосування. Таким чином, можна стверджувати, що рішення про вчинення значного правочину може бути прийнято виключно у тому випадку, коли воно було внесено у встановленому порядку до порядку денного загальних зборів акціонерів.

Оскільки загальні збори акціонерів поділяються на чергові та позачергові, слід розрізняти: 1) випадок, коли питання про вчинення значного правочину внесено до порядку денного чергових загальних зборів акціонерів; 2) випадок, коли питання про вчинення значного правочину внесено до порядку денного позачергових загальних зборів акціонерів. Особливості внесення до порядку денного відповідних зборів питання про вчинення значного правочину буде розглянуто нижче.

2. Формування порядку денного загальних зборів та включення до нього питання про вчинення значного правочину.

Говорячи про те, хто має відношення до затвердження порядку денного загальних зборів акціонерів АТ, слід зазначити таке. За загальним правилом, встановленим ч. 1 ст. 37 Закону про АТ, *порядок денний загальних зборів акціонерного товариства попередньо затверджується наглядовою радою товариства, а в разі скликання позачергових загальних зборів на вимогу акціонерів у випадках, передбачених ч. 6 ст. 47 Закону про АТ, — акціонерами, які цього вимагають*. Таким чином, саме ці особи можуть включати або відхиляти відповідні питання, які вносяться до порядку денного (у тому числі й питання про вчинення значного правочину).

Однак для того, щоб затвердити питання порядку денного, необхідно внести відповідні пропозиції. Попередній аналіз норм Закону про АТ дозволяє говорити про те, що ініціаторами включення до порядку денного загальних зборів акціонерів відповідних питань та/або пропозицій щодо вже внесених питань можуть бути: а) наглядова рада АТ (п. 2 ч. 2 ст. 52 Закону про АТ); б) виконавчий орган АТ (абз. 2 ч. 1 ст. 47 Закону про АТ); в) ревізійна комісія (ревізор) АТ (абз. 2 ч. 3 ст. 73 Закону про АТ); г) акціонер (акціонери) АТ (ч. 1 ст. 38, абз. 2 ч. 1 ст. 47 Закону про АТ). У зв'язку з цим виникає необхідність у з'ясуванні особливостей внесення до порядку денного загальних зборів питання про вчинення значного правочину кожним із вказаних ініціаторів.

А. Наглядова рада АТ як ініціатор внесення до порядку денного загальних зборів АТ питання про вчинення значного правочину.

Щодо наглядової ради як ініціатора внесення до порядку денного загальних зборів акціонерів питання про вчинення значного правочину слід вказати таке. Згідно з п. 2 ч. 2

ст. 52 Закону про АТ до її виключної компетенції віднесено підготовку порядку денного загальних зборів акціонерів¹ та включення пропозицій до порядку денного, крім скликання акціонерами позачергових загальних зборів.

Питання про вчинення значного правочину може бути внесено до порядку денного чергових зборів за ініціативою наглядової ради у разі неприйняття нею рішення про його вчинення (про це йшлося у попередній статті [1, с. 19]). Під час проведення кваліфікації правочину (в тому числі затвердження ринкової вартості майна, що є предметом цього правочину, з'ясування вартості активів товариства на відповідну звітну дату тощо) наглядовою радою може бути з'ясовано, що вирішення питання про вчинення значного правочину можливе лише загальними зборами акціонерів. У зв'язку з цим виникає запитання: чи у всіх випадках наглядова рада повинна вносити це питання на розгляд загальних зборів, чи ні?

З огляду на зміст п. 2 ч. 2 ст. 52 Закону про АТ виходить, що наглядова рада самостійно приймає рішення про те — включати певне питання до порядку денного загальних зборів акціонерів чи ні. З приводу цього має бути ухвалене відповідне рішення наглядової ради. Також ст. 52 Закону про АТ до обов'язків наглядової ради прямо не віднесено включення до порядку денного загальних зборів акціонерів питання про вчинення значного правочину в разі, якщо його розмір буде перевищувати 25 відсотків вартості активів АТ за даними його останньої річної фінансової звітності. Внесення на розгляд загальних зборів питання про вчинення значного правочину, вартість предмета якого не перевищує 25 відсотків, та відносно якого сама наглядова рада не прийняла відповідного рішення, визначено законом про АТ (ст. 70) як право останньої. *На підставі зазначеного можна зробити висновок, що у разі, якщо інше не буде передбачено статутом АТ, внесення до порядку денного загальних зборів акціонерів питання про вчинення значного правочину треба розглядати як право, а не обов'язок наглядової ради.*

Водночас слід враховувати, що наглядова рада може своїм рішенням внести вказане питання на розгляд чергових зборів, а може за власною ініціативою вимагати проведення позачергових зборів для розгляду цього питання. Так, відповідно до ч. 5 ст. 47 Закону про АТ у випадках, якщо цього вимагають інтереси акціонерного товариства (на наш погляд, до таких випадків може належати і необхідність термінового прийняття рішення про вчинення значного правочину), *наглядова рада має право прийняти рішення про скликання позачергових загальних зборів із письмовим повідомленням акціонерів про проведення позачергових загальних зборів та порядок денний (до якого відповідно буде внесено питання про необхідність прийняття рішення про вчинення значного правочину) не пізніше ніж за 15 днів до дати їх проведення з позбавленням акціонерів права вносити пропозиції до порядку денного.* Можна вказати, що статутом АТ до випадків, коли наглядова рада повинна скликати позачергові загальні збори акціонерів, може бути віднесено й необхідність прийняття рішення про вчинення значного правочину (особливо коли вартість його предмета становитиме 50 та більше відсотків вартості активів АТ за даними останньої річної фінансової звітності).

¹ Закон про АТ у даному випадку не уточнює, про які саме збори йдеться — чергові чи позачергові. З урахуванням останньої частини речення, що розглядається, можна зробити висновок, що в даному випадку мова йде про чергові загальні збори, а також про позачергові збори, які скликаються не за ініціативою акціонерів.

Таким чином, наглядова рада є основним ініціатором включення до порядку денного чергових та позачергових загальних зборів акціонерів питання про вчинення значного правочину. Рішення про таке включення приймається наглядовою радою в порядку, встановленому для ухвалення нею рішень.

Б. Виконавчий орган АТ як ініціатор внесення до порядку денного загальних зборів акціонерів питання про вчинення значного правочину.

Зі змісту ст. 52 та ст. 58 Закону про АТ випливає, що виконавчий орган не має права вимагати обов'язкового включення до порядку денного чергових загальних зборів акціонерів питання про вчинення значного правочину. Рішення про це, за наявності необхідних підстав, буде прийматися наглядовою радою.

Разом з цим виконавчий орган має право вимагати проведення позачергових зборів. Так, наглядова рада відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 47 Закону про АТ скликає *позачергові загальні збори* акціонерів *на вимогу виконавчого органу*. Оскільки закон про АТ не уточнює зміст такої вимоги, то це може бути й вимога прийняти рішення про вчинення значного правочину або вимога про скликання позачергових загальних зборів акціонерів для прийняття вказаного рішення. Ми вважаємо, що це повинна бути саме вимога про скликання позачергових зборів для прийняття вказаного рішення. При цьому ринкова вартість предмета такого правочину має обов'язково перевищувати 25 відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності товариства, тобто це питання має належати до компетенції загальних зборів.

Закон не уточнює форму такої вимоги та коло відомостей, які повинні міститися у ній (як це зроблено, наприклад, щодо вимоги акціонера (акціонерів) у ч. 1 ст. 47 Закону про АТ), і не вказує підстав, коли вимога виконавчого органу може бути відхилена. Крім цього, закон не вказує, які права має виконавчий орган у разі немотивованого відхилення наглядовою радою його вимоги.

Щодо форми та змісту вимоги виконавчого органу про вчинення значного правочину як підстави для скликання позачергових зборів акціонерів можна припустити, що вони повинні відповідати загальному змісту абзацу другого ч. 1 ст. 47 Закону про АТ щодо форми та змісту вимоги акціонерів. Таким чином, вимога виконавчого органу повинна мати письмову форму. На наш погляд, у такій вимозі доцільно зазначати відомості про вид та предмет правочину, його ціну та інші істотні умови, а також вказувати дані про вартість активів товариства на останню річну звітну дату та додавати обґрунтування того, чому вчинення цього правочину є важливим для товариства. На нашу думку, уточнення щодо форми та змісту вимоги виконавчого органу в даному випадку повинно бути зроблено в законі, а до того відповідні норми можуть включатися до статуту та інших локальних актів АТ.

Уточненню в даному випадку має підлягати і ч. 3 ст. 47 Закону про АТ щодо підстав для відмови у скликанні позачергових зборів на вимогу виконавчого органу, оскільки ст. 47 Закону про АТ взагалі не містить підстав для цього. На наш погляд, коло таких підстав буде прямо залежати від форми та змісту відповідної вимоги виконавчого органу, а також від дотримання встановленого порядку прийняття відповідного рішення. Таким чином, наглядова рада може бути наділена правом (у разі закріплення його у статуті, інших локальних актах АТ або прямого закріплення в законодавстві) відмовити виконавчому органу у задоволенні його вимоги у таких випадках: а) коли буде порушено встановлену законом або статутом, або локальними актами АТ форму вимоги виконавчого органу про скликання позачергових загальних зборів акціонерів; б) коли

у вимозі виконавчого органу будуть відсутні відомості, перелік яких встановлено законом, статутом або локальними актами АТ; в) якщо порушено порядок прийняття виконавчим органом рішення про направлення до наглядової ради відповідного рішення.

Оскільки у п. 3 ч. 2 ст. 52 Закону про АТ йдеться про те, що до компетенції наглядової ради віднесено прийняття рішення про проведення чергових та позачергових загальних зборів на вимогу акціонерів або за *пропозицією* виконавчого органу, виникає питання й про те, з чим саме до наглядової ради звертається виконавчий орган (зокрема у разі необхідності прийняття загальними зборами рішення про вчинення значного правочину) — з відповідною *вимогою* чи з *пропозицією*.

З огляду на лексичне значення вказаних слів виходить, що вимога є більш категоричною формою прохання здійснити якісь дії. Тому вимога або повинна задовольнятися у всіх випадках, або може бути відхилена лише з істотних обставин, перелік яких має бути закріплений законом та/або статутом товариства (його іншими локальними актами). Пропозиція ж на відміну від вимоги є такою формою прохання, яке може бути відхилено з будь-яких об'єктивних причин.

У зв'язку із вказаним вище Закон про АТ має бути уточнений. При цьому необхідно: 1) або замінити словосполучення «за пропозицією» на словосполучення «за вимогою» у п. 3 ч. 2 ст. 52 Закону про АТ; 2) або доповнити ст. 47 Закону про АТ та окремо закріпити в ній випадки, коли виконавчий орган та інші особи будуть мати право вимагати проведення позачергових зборів з одночасним закріпленням підстав для відмови в цьому, та інші випадки, в яких такі особи матимуть право внести пропозицію про скликання позачергових зборів. У останньому випадку п. 3 ч. 1 ст. 52 може мати таку редакцію: «прийняття рішення про проведення чергових та позачергових загальних зборів на вимогу акціонерів та виконавчого органу або за пропозицією виконавчого органу». У всякому випадку, ст. 47 та п. 3 ч. 2 ст. 52 Закону про АТ мають бути приведені у відповідність один одному.

В. Акціонер як ініціатор внесення до порядку денного питання про вчинення значного правочину.

Відповідно до ч. 1 ст. 38 Закону про АТ кожний акціонер має право внести пропозиції щодо питань, включених до порядку денного загальних зборів АТ. Такі пропозиції вносяться не пізніше ніж за 20 днів до проведення загальних зборів обов'язково в письмовій формі із зазначенням прізвища (найменування) акціонера, який її вносить, кількості, типу та/або класу належних йому акцій, змісту пропозиції до питання та/або проекту рішення (ч. 2 ст. 38 Закону про АТ). Пропозиції акціонерів (акціонера), які сукупно є власниками 5 або більше відсотків простих акцій, підлягають обов'язковому включенню до порядку денного загальних зборів. У такому разі рішення наглядової ради про включення питання до порядку денного не вимагається, а пропозиція вважається включеною до порядку денного, якщо вона подана з дотриманням вимог цієї статті (ч. 4 ст. 38 Закону про АТ).

На підставі зазначеного та враховуючи те, що закон про АТ не уточнює коло питань, з якими можуть звернутися акціонери, виникає питання про можливість внесення до порядку денного як чергових, так і позачергових зборів питання про вчинення значного правочину на вимогу саме акціонера (акціонерів). Така ситуація може скластися, наприклад, у разі, коли *акціонер входить до складу виконавчого органу товариства або наглядової ради* та вважає, що неприйняття рішення про вчинення значного правочину наглядовою радою та невнесення відповідного питання на розгляд загальних зборів (якщо його ціна становить від 10 до 25 відсотків від вартості активів АТ) або невнесення питання про

вчинення значного правочину на розгляд загальних зборів (якщо його ціна становить більше 25 відсотків вартості активів АТ) загрожує інтересам товариства. У даному разі, на наш погляд, якщо така особа буде мати достатню кількість голосів для включення цього питання до порядку денного, вона зможе скористатися такою можливістю.

Не виключається й можливість того, що з відповідною пропозицією може звернутися акціонер, якому стане відомо від посадових осіб цього товариства про те, що органами АТ не було прийнято рішення про вчинення значного правочину, або про інші обставини, пов'язані з даним питанням. Такий акціонер зможе стати ініціатором внесення питання про вчинення значного правочину на розгляд загальних зборів тоді, коли відповідна інформація йому стане відома внаслідок реалізації ним свого права на отримання інформації про діяльність товариства.

Г. Гарантії розгляду питання про вчинення значного правочину загальними зборами акціонерів за ініціативою акціонера.

Якщо розгляду вказаного питання будуть вимагати акціонери (акціонер), що в сукупності є власниками 5 або більше відсотків простих акцій, таке питання повинно бути обов'язково включено до порядку денного. При цьому можливість звернення акціонера з пропозицією про включення до порядку денного чергових загальних зборів питання про вчинення значного правочину не може забезпечуватися ч. 5 ст. 38 Закону про АТ. Відповідно до цієї норми рішення про відмову у включенні пропозиції до порядку денного загальних зборів акціонерного товариства може бути прийнято тільки у разі: 1) недотримання акціонерами строку, встановленого частиною першою цієї статті; 2) неповноти даних, передбачених ч. 2 ст. 38 Закону про АТ¹.

Нарешті, закон про АТ прямо передбачає, що немотивована відмова від включення на вимогу акціонера вказаного вище питання до порядку денного може бути оскаржена до суду. Згідно з ч. 7 ст. 38 Закону про АТ суд у разі виникнення спору про безпідставне невключення до порядку денного відповідної пропозиції акціонера за результатами розгляду справи може постановити рішення про зобов'язання товариства провести загальні збори з питання, у включенні якого до порядку денного було безпідставно відмовлено акціонеру. Вказане вище у повному обсязі буде поширюватися і на випадок невключення на вимогу акціонера до порядку денного чергових загальних зборів акціонерів питання про вчинення значного правочину.

Говорячи про позачергові збори на вимогу акціонерів (та відповідно — про включення до їх порядку денного відповідного питання, у тому числі питання про вчинення значного правочину), слід зазначити, що п. 4 ст. 47 Закону про АТ встановлює таку умову для цього. З відповідною вимогою повинні звернутися акціонери (акціонер), які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 і більше відсотків простих акцій товариства. Зміст такої вимоги та коло питань, які можуть виноситися акціонером (акціонерами) на розгляд позачергових загальних зборів, законом не уточнюються. Зокрема, вказується, що вимога про скликання позачергових загальних зборів подається в письмовій формі із зазначенням органу або прізвищ (найменувань) акціонерів, які вимагають скликання позачергових загальних зборів, підстав для скликання та порядку денного. У разі

¹ Частина друга ст. 38 Закону про АТ, зокрема, передбачає, що пропозиція до порядку денного загальних зборів акціонерного товариства подається в письмовій формі із зазначенням прізвища (найменування) акціонера, який її вносить, кількості, типу та/або класу належних йому акцій, змісту пропозиції до питання та/або проекту рішення, а також кількості, типу та/або класу акцій, що належать кандидату, який пропонується цим акціонером до складу органів товариства.

скликання позачергових загальних зборів з ініціативи акціонерів вимога повинна також містити інформацію про кількість, тип і клас належних акціонерам акцій та бути підписаною всіма акціонерами, які її подають (абз. 2 ч. 1 ст. 47 Закону про АТ). Таким чином, вимога акціонера (акціонерів) у даному випадку може містити питання й про вчинення значного правочину.

Серед підстав для відмови у скликанні позачергових загальних зборів АТ на вимогу акціонера (акціонерів) передбачені тільки випадки: а) коли акціонери на дату подання вимоги не є власниками передбаченої кількості простих акцій товариства; б) у разі неповноти даних, передбачених абз. 2 ч. 1 ст. 47 Закону про АТ. На підставі вказаного вище можна зробити висновок про те, що *підставою для проведення позачергових загальних зборів акціонерів за ініціативою акціонера (акціонерів) може бути й питання про вчинення значного правочину.*

Д. Гарантії розгляду питання про вчинення значного правочину позачерговими загальними зборами акціонерів за ініціативою акціонера.

Говорячи про гарантії розгляду відповідного питання позачерговими зборами, треба зазначити, що оскільки до порядку денного позачергових зборів мають потрапляти всі питання, що були вказані у вимозі про їх скликання, то питання про немотивовану відмову від включення до порядку денного даних зборів взагалі не повинно виникати. До того ж згідно з абз. 3 ч. 3 ст. 47 Закону про АТ наглядова рада не має права вносити зміни¹ до порядку денного загальних зборів, що містяться у вимозі про скликання позачергових загальних зборів, крім включення до порядку денного нових питань або проектів рішень. У разі ж виникнення зазначеного вище питання, на нашу думку, необхідно застосовувати вимоги ч. 7 ст. 38 Закону про АТ за принципом аналогії закону.

До інших гарантії у даному випадку можна віднести й такі. По-перше, законом прямо передбачено, що акціонерами може бути оскаржено в судовому порядку рішення наглядової ради про відмову у скликанні позачергових загальних зборів акціонерів (ч. 6 ст. 47 Закону про АТ). По-друге, гарантією в даному випадку буде те, що відповідно до ч. 6 ст. 47 Закону про АТ у разі якщо протягом встановленого строку наглядова рада не прийняла рішення про скликання позачергових загальних зборів АТ, такі збори можуть бути скликані акціонерами, які цього вимагають.

3. Порядок внесення змін до вже сформованого порядку денного загальних зборів акціонерів.

Зміни до порядку денного чергових загальних зборів вносяться лише шляхом включення нових питань та проектів рішень із запропонованих питань. Товариство не має права вносити зміни до запропонованих акціонерами питань або проектів рішень. У разі якщо акціонери вносять проект рішення, що відрізняється від зазначеного в порядку денному, цей проект також підлягає включенню до порядку денного (абз. 2 ч. 4 ст. 38 Закону про АТ). Якщо зміни стосуються питання про вчинення значного правочину, на наш погляд, варто вносити лише такі проекти нових рішень, які закріплюють інші умови (перш за все — істотні) значного правочину, що будуть суттєво відрізнятися від умов, запропонованих раніше.

Зміни до порядку денного позачергових загальних зборів. Виходячи зі змісту ч. 3 ст. 47 Закону про АТ, у разі якщо позачергові збори скликаються на вимогу відповідних осіб,

¹ На наш погляд, змінами в даному випадку будуть викладення поставленого питання в іншій редакції, невключення поставленого питання до порядку денного тощо.

наглядова рада не має права змінювати запропонований ними порядок денний, крім включення до порядку денного нових питань або проектів рішень. Характер можливих змін з питання, яке розглядається, у даному випадку буде аналогічним характеру змін до порядку денного чергових зборів. Питання про порядок включення в даному випадку нових питань до порядку денного за ініціативою наглядової ради (в тому числі й питання про вчинення значного правочину) буде розглянуто нижче.

Враховуючи те, що позачергові збори можуть скликатися за ініціативою не тільки наглядової ради чи акціонерів, а й за ініціативою виконавчого органу (в тому числі для вирішення питання про вчинення значного правочину) та ревізійної комісії (ревізора) АТ (ч. 1 ст. 47 Закону про АТ)¹, можна стверджувати, що зміст п. 2 ч. 2 ст. 52 Закону про АТ суперечить положенням абз. 3 ч. 3 ст. 47 Закону про АТ. Так, перша норма фактично дозволяє наглядовій раді не включати до порядку денного питання, про яке вимагають ревізійна комісія (ревізор) та виконавчий орган товариства². Друга ж норма поширюється на всі випадки, коли позачергові збори скликаються на вимогу і акціонерів, і виконавчого органу, і ревізійної комісії (ревізора), та забороняє наглядовій раді змінювати порядок денний, що міститься у відповідній вимозі. Тому пропонуємо п. 2 ч. 2 ст. 52 Закону про АТ викласти у такій редакції: «2) підготовка порядку денного загальних зборів, прийняття рішення про дату їх проведення та про включення пропозицій до порядку денного, крім скликання позачергових загальних зборів на вимогу акціонерів, ревізійної комісії (ревізора) та виконавчого органу товариства у випадках, передбачених цим Законом». До внесення запропонованих змін до Закону про АТ вважаємо за необхідне застосовувати спеціальну норму ст. 47, оскільки вона уточнює порядок скликання позачергових зборів (у тому числі й порядок формування їх порядку денного).

Говорячи про порядок внесення змін до порядку денного чергових та позачергових загальних зборів акціонерів (у тому числі щодо питання про вчинення значного правочину), слід враховувати і те, що за змістом п. 12 ч. 2 ст. 13 Закону про АТ у статуті АТ обов'язково вказується спосіб повідомлення акціонерів про зміни у порядку денному загальних зборів.

4. Гарантії дотримання прав акціонерів при підготовці до загальних зборів.

Основною гарантією дотримання прав акціонерів при підготовці до загальних зборів (зокрема при включенні до порядку денного питання про вчинення значного правочину) є надання акціонерам у встановленому статутом порядку певної інформації. Перш за все це стосується загальної інформації про загальні збори. Також це стосується інформації, яка пов'язана з тими питаннями, що внесені до порядку денного. Таким чином, у разі включення до порядку денного питання про вчинення значного правочину акціонерам необхідно надати інформацію, що пов'язана з його вчиненням.

¹ При цьому ревізійна комісія (ревізор) може вносити пропозиції до порядку денного зборів (абз. 2 ч. 3 ст. 73 Закону про АТ). Аналогічне право випливає зі змісту ст. 47 Закону про АТ і щодо виконавчого органу, оскільки важко уявити собі, що він вносить пропозицію про проведення позачергових зборів, яка потім не потрапляє до їх порядку денного.

² Звісно, якщо це єдине питання, то його буде включено до порядку денного, інакше потрібно проводити позачергові збори без порядку денного. У тому ж випадку, коли вказані вище органи виносять на розгляд позачергових зборів кілька питань, наглядова рада на підставі п. 2 ч. 2 ст. 52 цілком зможе відхилити деякі з них, оскільки випадок, коли наглядова рада не може вирішувати питання про включення до порядку денного відповідних питань, обмежується тільки випадком проведення позачергових зборів на вимогу акціонерів.

Згідно зі ст. 35 Закону про АТ загальна інформація про загальні збори акціонерів та про їх порядок денний міститься у письмовому повідомленні, яке надсилається у спосіб, визначений статутом АТ, персонально кожному акціонеру (при проведенні чергових зборів), або акціонерам, які вимагають проведення позачергових загальних зборів¹. У повідомленні мають міститися певні дані, серед яких привертає увагу порядок закріплення питань порядку денного. Зокрема, у п. 5 ч. 3 ст. 35 Закону про АТ йдеться про перелік питань не порядку денного, а питань, що виносяться на голосування. У зв'язку з цим незрозуміло, як має співвідноситися ця норма з іншими нормами, які присвячені формуванню порядку денного загальних зборів. Якщо припустити, що законодавець навмисно використовує різні за змістом поняття, то виходить, що в порядку денному є питання, які виносяться на голосування, та питання, які на голосування не виносяться. Останні, дійсно, можуть існувати. Зокрема, це може бути питання про заслуховування інформації про можливі шляхи та перспективи розвитку товариства, заслуховування інформації про зміни в акціонерному законодавстві тощо. Втім, як правило, і з таких питань приймається рішення (наприклад, про взяття до уваги відповідної інформації).

Таким чином, вважаємо за необхідне розуміти п. 5 ч. 3 ст. 35 так, що питання, які виносяться на голосування, це і є всі питання порядку денного. Це повністю узгоджується з наведеними вище гарантіями розгляду відповідних питань та прийняття щодо них рішень. У протилежному випадку може статися, що до порядку денного буде внесено питання про вчинення значного правочину, а в повідомленні воно не буде включено до числа питань, які виносяться на голосування, і акціонери не зможуть належним чином забезпечити свої права, у тому числі ознайомитися з необхідною інформацією щодо цього питання.

Щодо вказаного вище ознайомлення з певною інформацією слід зазначити, що відповідно до ст. 36 Закону про АТ визначається коло документів, які надаються акціонерам, та документів, з якими акціонери можуть ознайомитися під час підготовки до загальних зборів. При цьому п. 6 ч. 3 ст. 35 Закону про АТ зобов'язує вказувати інформацію про порядок такого ознайомлення у повідомленні про проведення загальних зборів.

Сам порядок ознайомлення включає таке. Згідно з ч. 1 ст. 36 Закону про АТ від дати надіслання повідомлення про проведення загальних зборів до дати проведення загальних зборів акціонерне товариство повинно надати акціонерам можливість ознайомитися з документами, необхідними для прийняття рішень з питань порядку денного (згідно з ч. 2 ст. 37 Закону про АТ у тому числі із проектами відповідних рішень, зокрема про вчинення значного правочину), за місцезнаходженням товариства у робочі дні, робочий час та в доступному місці, а в день проведення загальних зборів — також у місці їх проведення. У повідомленні про проведення загальних зборів вказуються конкретно визначене місце для ознайомлення (номер кімнати, офісу тощо) та посадова особа товариства, відповідальна за порядок ознайомлення акціонерів із документами².

¹ Можна зазначити наявність певних суперечностей вказаної норми з нормою, яка міститься у ч. 7 ст. 47 Закону про АТ. Так, згідно з останньою у разі скликання загальних зборів (у даному випадку мова йде саме про позачергові збори, оскільки вся стаття 47 присвячена особливостям проведення позачергових зборів) акціонерами повідомлення про це та інші матеріали розсилаються всім акціонерам товариства.

² Статутом акціонерного товариства з кількістю акціонерів — власників простих акцій понад 100 осіб може бути передбачений інший порядок надання акціонерам документів, з якими вони можуть ознайомитися під час підготовки до загальних зборів. Такі документи можуть надаватися в електронній формі або в інший спосіб, передбачений статутом (ч. 2 ст. 36 Закону про АТ).

До числа документів, які повинні надаватися акціонерам у разі внесення до порядку денного питання про вчинення значного правочину, на наш погляд, варто відносити такі. Перш за все, це документи, з яких випливає необхідність прийняття цього рішення загальними зборами. До їх числа у всякому випадку треба віднести: 1) останній річний фінансовий звіт товариства або виписку з нього із зазначенням розміру активів товариства; 2) рішення наглядової ради про затвердження ринкової вартості майна, що є предметом договору; 3) рішення наглядової ради про внесення до порядку денного питання про вчинення значного правочину.

Окрім цього, до таких відповідних документів можна віднести і документи, що пов'язані з прийняттям вказаних вище рішень. До їх числа можна віднести: а) рішення наглядової ради про проведення незалежної оцінки майна; б) звіт (висновок) незалежного оцінювача майна; в) документи, що підтверджують розгляд питання про вчинення значного правочину наглядовою радою тощо. Окрім цього, акціонеру слід надавати для ознайомлення й проект відповідного договору, в якому були б зазначені всі його суттєві умови. З цього приводу в літературі також вказується, що до інформації, яка надається акціонерам, варто відносити істотні умови проекту договору, які потім мають бути зафіксовані у рішенні про вчинення значного правочину [6, с. 398].

Згідно з ч. 3 ст. 36 Закону про АТ після надіслання акціонерам повідомлення про проведення загальних зборів акціонерне товариство не має права вносити зміни до документів, наданих акціонерам або з якими вони мали можливість ознайомитися, крім змін до зазначених документів у зв'язку із змінами в порядку денному чи у зв'язку з виправленням помилок. У такому разі зміни вносяться не пізніше ніж за 10 днів до дати проведення загальних зборів.

Нарешті до інформаційних гарантій дотримання прав акціонерів, виходячи зі змісту п. 12 ч. 2 ст. 13 Закону про АТ, можна віднести те, що акціонери повідомляються про зміни у порядку денному загальних зборів у спосіб, що прямо передбачений статутом цього АТ, з дотриманням строків такого повідомлення, які встановлені законом (ч. 7 ст. 38 Закону про АТ — щодо чергових загальних зборів). Ця норма може не поширюватися на випадок проведення позачергових загальних зборів, оскільки, якщо вони проводяться за ініціативою наглядової ради, акціонери позбавлені права вносити зміни до порядку денного (ч. 5 ст. 47 Закону про АТ). Якщо ж позачергові збори проводяться на вимогу інших осіб (акціонерів, виконавчого органу тощо), то повідомлення про внесення до порядку денного нових питань або проектів рішень за ініціативою наглядової ради можливо не буде вчасно доведено до відома акціонерів через стислий (30-денний) строк, встановлений для їх проведення ч. 4 ст. 47 Закону про АТ.

У зв'язку з останнім можна припустити, що наглядова рада зможе внести питання про вчинення значного правочину, про яке стане відомо акціонерам тільки при реєстрації у позачергових зборах. У такому випадку акціонер не зможе попередньо ознайомитися з необхідними документами (про які було сказано вище), у зв'язку з чим він не матиме повної та достатньої інформації про те, як впливатиме вчинення значного правочину на майновий стан товариства, а тому й на його особисті майнові права та інтереси. Окрім цього, акціонер взагалі може вирішити не брати участі в таких позачергових зборах, хоча у разі, якщо б він знав про всі питання, внесені до порядку денного (особливо це стосується питання про вчинення значного правочину), він взяв би участь у їх проведенні.

Для запобігання можливим зловживанням, на наш погляд, потрібно: 1) зобов'язати наглядову раду вносити зміни до порядку денного позачергових загальних зборів, що проводяться на вимогу акціонерів та виконавчого органу, у строк не пізніше ніж 20 днів до дати їх проведення одночасно з прийняттям рішення про їх проведення або відмову в цьому з обов'язковим повідомленням вказаних осіб про зміст таких змін (у тому числі й шляхом публікації такої інформації у друкованих виданнях та в мережі Інтернет); 2) взагалі заборонити внесення певних питань у даному разі як додаткових. До таких питань слід віднести й питання про вчинення значного правочину. До того часу, як можливі зміни з цього питання будуть внесені у законодавство, вважаємо за доцільне врегулювати це питання на локальному рівні.

5. Порядок прийняття загальними зборами акціонерів рішення про вчинення значного правочину.

Стосовно питання про сам порядок прийняття загальними зборами акціонерів рішення про вчинення значного правочину слід зазначити таке. Відповідно до ст. 70 Закону про АТ рішення про вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість майна або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 25 відсотків, але є меншою за 50 відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства, приймається простою більшістю голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій. Рішення про вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість майна або послуг, що є предметом такого правочину, становить 50 і більше відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства, приймається трьома чвертями голосів акціонерів від загальної їх кількості.

У російській юридичній літературі звертається увага на те, що норма про порядок прийняття загальними зборами акціонерів рішення про вчинення значного правочину не містить ніяких винятків. Тому навіть у випадку, коли акціонери, що мають необхідну кількість голосів для прийняття рішення під час загальних зборів, входять до складу наглядової ради АТ та віддадуть такі голоси за прийняття рішення про вчинення значного правочину, таке рішення наглядової ради не буде законним. Тобто акціонери не будуть мати права прийняти рішення про вчинення значного правочину поза межами процедури загальних зборів [7, с. 179—180]. На цьому наголошують й інші дослідники, вказуючи, що рада директорів не вправі приймати на себе повноваження загальних зборів, навіть якщо директори та акціонери — це ті самі особи [8, с. 7]. На тих же засадах будується й судова практика Росії [9, абз. 2 п. 32; 10, п. 10]. Аналогічна ситуація впливає й зі змісту ст. 70 Закону про АТ, тому вказані зауваження та зміст судової практики будуть слухними у даному разі й для України.

Разом з цим виникає питання про можливість прийняття рішення про вчинення такого правочину та необхідну кількість голосів для цього, коли вартість предмета правочину становить від 10 до 25 відсотків від вартості активів товариства за даними останньої річної звітності (тобто коли його вчинення віднесено до компетенції наглядової ради АТ, але відповідне рішення не було прийнято).

Виходячи з того, що загальні збори акціонерів є вищим органом управління в АТ та можуть вирішувати всі питання його діяльності (ч. 1 ст. 98 та ч. 1 ст. 159 Цивільного кодексу України (надалі — ЦК України) [11], ч. 1 ст. 32 та ч. 1 ст. 33 Закону про АТ), то положення ст. 70 Закону про АТ щодо наділення наглядової ради АТ компетенцією на прийняття рішення про вчинення значних правочинів не слід розуміти як обмеження

компетенції загальних зборів акціонерів. Тому загальні збори мають всі можливості приймати рішення із вказаного питання без урахування того, чи розглядалося воно попередньо наглядовою радою, яке рішення було ним прийнято щодо нього тощо. У зв'язку з позитивним вирішенням вказаного питання постає питання про те, в якому порядку (зокрема, якою кількістю голосів акціонерів) ухвалюється відповідне рішення. На нашу думку, в даному випадку повинні застосовуватися норми про вчинення значного правочину, вартість предмета якого становить від 25 до 50 відсотків вартості активів АТ за даними останньої річної фінансової звітності. Таким чином, рішення про вчинення даного виду значного правочину буде прийматися простою більшістю голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій.

На підставі вказаного вище можна стверджувати, що існують фактично два різних порядки прийняття рішення про вчинення значного правочину. В першому випадку рішення приймається простою більшістю, тобто за принципом «50 відсотків плюс один голос». Така більшість повинна складатися лише з числа тих акціонерів, які: 1) зареєструвалися для участі в загальних зборах та 2) є власниками акцій, що надають право голосу з цього питання. Близькою за змістом до вітчизняного Закону про АТ є норма, що міститься у ч. 2 ст. 79 Федерального закону «Про акціонерні товариства» [12] (надалі — ФЗ «Про АТ»). У ній, зокрема, вказується, що правочин, вартість якого складає від 25 до 50 відсотків балансової вартості активів товариства, ухвалюється на підставі рішення загальних зборів акціонерів, якщо за нього проголосувала більшість голосів акціонерів — володільців акцій, що голосують, які беруть участь у загальних зборах.

Різниця між вказаними нормами полягає у діях акціонера, як організаційної підстави для участі у роботі загальних зборів. Так, у законі про АТ потрібно, щоб акціонер «зареєструвався для участі в загальних зборах», а за змістом ФЗ «Про АТ» необхідно, щоб акціонер брав участь у загальних зборах. Ця різниця, на наш погляд, є несуттєвою. Головним і в першому, і у другому випадку є те, що основна увага приділяється не участі у конкретному голосуванні, а участі (реєстрації) в загальних зборах взагалі. Це пов'язано з тим, що процес реєстрації є доволі складним і проводити його під час кожного голосування є недоцільно. Таким чином, у ч. 8 ст. 42 Закону про АТ прямо вказується, що кількість голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі в загальних зборах, визначається на підставі даних реєстрації першого дня.

З іншого боку, порядок проведення загальних зборів акціонерів повинен бути таким, щоб усі акціонери, які беруть у них участь (зареєструвалися), мали б можливість бути присутніми на зборах та голосувати з питань, внесених до порядку денного. Для цього бажано, щоб збори проводились у зручний час та у зручному і незмінному місці. Стосовно цього можна зазначити, що згідно з ч. 3 ст. 35 Закону про АТ у повідомленні про проведення загальних зборів акціонеру повідомляється, поряд з іншим, також і про дату, час та місце (із зазначенням номера кімнати, офісу або зали, куди мають прибути акціонери) проведення загальних зборів. Ця норма дійсно спрямована на те, щоб загальні збори були проведені відповідно до вказаних вище принципів. Однак, у разі проведення зборів протягом кількох днів, місця їх проведення можуть бути й різними для кожної дати. Така можливість не виключається й нормою ч. 8 ст. 42 Закону про АТ, в якій передбачається, що у ході загальних зборів може бути оголошено перерву до наступного дня, після якої загальні збори проводяться в тому самому місці, що зазначене в повідомленні про про-

ведення загальних зборів, оскільки прив'язка робиться до повідомлення, а не до місця проведення попереднього засідання.

Можливість проведення зборів у різних місцях узгоджується і з загальною нормою про те, що загальні збори акціонерів проводяться на території України, у межах населеного пункту за місцезнаходженням товариства (абз. 2 ч. 3 ст. 35 Закону про АТ). Таким чином, закон не прив'язує місце проведення зборів саме до місцезнаходження АТ, яке згідно з чинним ЦК України визначається за адресою органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені (ст. 93 ЦК України), розширює його на всю територію відповідного населеного пункту. Якщо уявити собі великі міста (Київ, Харків, Донецьк тощо) та умови пересування ними громадським транспортом, можна з упевненістю констатувати, що проведення зборів за різними місцями може ускладнити участь пересічного акціонера в його роботі, а тому зможе надати певні переваги під час ухвалення рішень (у тому числі й про вчинення значного правочину).

Враховуючи зазначене вище, ч. 3 ст. 35 Закону про АТ слід викласти так, щоб не виникало можливості проведення загальних зборів у різних місцях. Для цього можна або *зробити прив'язку до місцезнаходження АТ, яке визначається за ЦК України (тобто за місцезнаходженням виконавчого органу) без вказівки на «межі населеного пункту», або ж зазначити, що в разі проведення зборів протягом кількох днів місце їх проведення не може бути змінено.*

Порядок реєстрації акціонерів встановлюється ст. 40 Закону про АТ. При цьому слід враховувати, що згідно з ч. 3 ст. 40 Закону про АТ реєстрація акціонерів (їх представників) проводиться на підставі переліку акціонерів, які мають право на участь у загальних зборах, складеного в порядку, передбаченому законодавством про депозитарну систему України, із зазначенням кількості голосів кожного акціонера. Таким чином, при прийнятті рішення про вчинення значного правочину, а також при з'ясуванні того, чи було отримано необхідну кількість голосів акціонерів, слід виходити з того, чи був дотриманий порядок реєстрації та яка кількість акціонерів, що мають право голосу з цього питання, була зареєстрована.

Обсяг прав акціонера (у тому числі й щодо ухвалення певних рішень, зокрема, рішення про вчинення значного правочину) залежить від типу акції, а в деяких випадках — і від типу самого товариства. Відповідно до ч. 3 ст. 20 Закону про АТ наразі акціонерне товариство може здійснювати розміщення акцій лише двох типів — простих та привілейованих. Обсяг прав власників простих та привілейованих акцій встановлюється згідно зі ст. 25 та ст. 26 Закону про АТ. Так, відповідно до ст. 25 одна проста акція, поряд з іншим, надає її власнику право одного голосу на участь в управлінні акціонерним товариством. До цього права належить і право голосувати на загальних зборах щодо будь-якого питання, у тому числі питання про вчинення значного правочину. Згідно ж зі ст. 26 Закону про АТ власнику привілейованих акцій прав участі в управлінні товариством за загальним правилом не надається, окрім випадків, встановлених ч. 5 цієї статті, серед яких *питання про вчинення значного правочину прямо не вказується*. Разом з цим ч. 5 ст. 26 Закону про АТ вказує, що статутом приватного товариства акціонеру — власнику привілейованих акцій може бути надано право голосу також з інших питань. Таким чином, обсяг прав власника привілейованих акцій буде залежати також і від типу акціонерного товариства. *У публічних АТ такі особи ніколи не будуть мати прав голосу з питання про вчинення значного правочину. У приватних АТ власники привілейованих*

акцій будуть мати право голосу з питання про вчинення значного правочину лише тоді, коли це прямо буде передбачено у статуті АТ¹.

Для прийняття рішення про вчинення значного правочину, якщо ринкова вартість майна або послуг, що є предметом такого правочину, становить 50 і більше відсотків вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства, необхідно отримати три чверті голосів всіх акціонерів. Виходячи з цього, відповідна більшість розраховується від загальної кількості акціонерів, незалежно від типу належних їм акцій та обсягу прав, що надаються відповідно до закону, статуту, типу товариства тощо. Слід зауважити саме на тому, що базою для розрахунку в даному разі є не загальна кількість акцій, а загальна кількість акціонерів.

Правомочність прийнятого загальними зборами рішення про вчинення значного правочину буде пов'язуватися з наявністю кворуму, який визначається відповідно до вимог ст. 41 Закону про АТ. Треба вказати, що такий кворум встановлюється реєстраційною комісією саме на момент реєстрації акціонера у загальних зборах та повинен становити кількість акціонерів, що володіють не менш як 60 відсотками голосуючих акцій. Разом з цим є очевидним, що для прийняття рішення про вчинення значного правочину $\frac{3}{4}$ голосів всіх акціонерів буде необхідний більший кворум, ніж встановлений вказаною вище нормою.

Загальний порядок прийняття рішення загальними зборами врегульовано ст. 42 Закону про АТ. Він у цілому співпадає зі спеціальним порядком прийняття рішення, який передбачений ст. 70 Закону про АТ щодо прийняття рішення про вчинення значного правочину, а також із загальною нормою про підвищену кількість голосів (ч. 5 ст. 42 Закону про АТ). Так, ч. 3 ст. 42 Закону про АТ вказує, що рішення загальних зборів акціонерного товариства з питання, винесеного на голосування, приймається простою більшістю голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій, крім випадків, коли законом про АТ не буде встановлено інше. Таким чином, прийняття рішення про вчинення значного правочину, вартість якого перевищує 50 відсотків вартості активів товариства, трьома чвертями від загальної кількості акціонерів, як окремо передбачений законом порядок прийняття рішення, не суперечить загальній нормі про порядок прийняття рішень загальними зборами.

Разом з цим викликає інтерес друге речення ч. 3 ст. 42 Закону про АТ, відповідно до якого статутом приватного товариства може встановлюватися більша кількість голосів акціонерів, необхідних для прийняття рішень з питань порядку денного, крім питань: 1) про дострокове припинення повноважень посадових осіб органів товариства; 2) про звернення з позовом до посадових осіб органів товариства стосовно відшкодування збитків, завданих товариству; 3) про звернення з позовом у разі недотримання вимог цього Закону при вчиненні значного правочину.

Оскільки перелік винятків із вказаного правила є вичерпним і до їх числа не віднесено питання про вчинення значного правочину, можна вказати, що у приватних АТ кількість голосів, необхідних для рішення питання про його вчинення, може бути й більшою, ніж

¹ При цьому необхідно враховувати, що рішення загальних зборів акціонерів про включення змін до статуту АТ, яким власникам привілейованих акцій буде надано право голосу з питання про вчинення значного правочину, саме по собі не створює відповідного права. Останнє виникне з моменту реєстрації відповідних змін до статуту у порядку, встановленому законом.

та, що встановлена законом про АТ. Це може стосуватися як правочинів, вартість яких становить від 25 до 50 відсотків, так і правочинів, вартість яких перевищує 50 відсотків вартості активів АТ. Разом з цим наведене припущення може бути неприйнятним з урахуванням правила про співвідношення загальної та спеціальної правової норми. На наш погляд, для приватних АТ норма про мінімальну кількість голосів, необхідних для прийняття рішення про вчинення значного правочину, буде диспозитивною. Тому, згідно з ч. 3 ст. 42 Закону про АТ відповідна кількість голосів може бути в такому АТ збільшена з обов'язковим закріпленням цього у статуті товариства.

При прийнятті рішення необхідно враховувати і те, що *одна голосуюча акція за загальним правилом надає акціонеру один голос* для вирішення кожного з питань, винесених на голосування на загальних зборах акціонерного товариства, крім проведення кумулятивного голосування¹, а також те, що *акціонер не може бути позбавлений права голосу* (ч. 1 та ч. 2 ст. 42 Закону про АТ).

6. Прийняття рішення про вчинення значного правочину у формі заочного голосування.

Разом із вказаним вище, ст. 48 Закону про АТ припускає можливість *прийняття рішення шляхом проведення заочного голосування*. Така форма можлива тільки для АТ, кількість акціонерів у яких не перевищує 25 осіб, у тому разі, якщо відповідні випадки будуть прямо встановлені статутом товариства. Оскільки закон не вказує, в яких випадках та щодо яких питань можливе прийняття рішення із застосуванням такої форми (як це передбачено, наприклад, ч. 2 ст. 50 ФЗ «Про АТ»), можна припустити можливість застосування вимог ст. 48 Закону про АТ і щодо прийняття рішення про вчинення значного правочину. Треба звернути увагу на можливість, а не обов'язковість застосування такої форми. Відповідне рішення буде прийматися наглядовою радою АТ. Оскільки вказане питання прямо не віднесено до компетенції наглядової ради ст. 53 Закону про АТ, потрібно, щоб воно було конкретизоване у статуті АТ, а в разі необхідності — в інших локальних нормативних актах товариства (зокрема, у положенні про наглядову раду).

При застосуванні вказаної форми слід враховувати положення ст. 48 Закону про АТ щодо порядку прийняття рішення. Так, у цьому випадку проект рішення або питання для голосування надсилається акціонерам — власникам голосуючих акцій, які повинні в письмовій формі сповістити щодо нього свою думку. Протягом 10 днів з дати одержання повідомлення від останнього акціонера — власника голосуючих акцій усі акціонери — власники голосуючих акцій у письмовій формі мають бути поінформовані головою зборів про прийняте рішення. Рішення вважається прийнятим у разі, якщо за нього проголосували всі акціонери — власники голосуючих акцій.

Із цього випливає ряд зауважень. По-перше, закон не визначив максимального терміну для направлення відповіді. Вважаємо, що цей строк необхідно вказувати в письмовому повідомленні, яке направляється акціонеру. У разі невстановлення такого строку можна застосовувати критерій «розумного строку», або за аналогією застосовувати

¹ Відповідно до змісту п. 9 ч. 1 ст. 2 Закону про АТ кумулятивне голосування — це голосування під час обрання органів товариства, коли загальна кількість голосів акціонера помножується на кількість членів органу акціонерного товариства, що обираються, а акціонер має право віддати всі підраховані таким чином голоси за одного кандидата або розподілити їх між кількома кандидатами. Цей спосіб прийняття рішення не може застосовуватися щодо вчинення значного правочину.

20-тиденний строк, встановлений ст. 181 Господарського кодексу України [13] для розгляду пропозиції про укладення господарського договору та направлення відповіді на неї. По-друге, із зазначеного вище виходить, що у разі неотримання відповіді хоча б від одного акціонера, що має право голосу, незалежно від причин такого неотримання (у тому числі пропуск встановленого або розумного строку, неотримання акціонером повідомлення тощо), відповідне рішення не може вважатися прийнятим.

У зв'язку з наведеним постає питання про співвідношення вимог щодо кількості голосів, необхідних для прийняття відповідного рішення, встановлених ст. 70 Закону про АТ, з вимогами, вказаними вище. Якщо припустити, що для прийняття рішення про вчинення значного правочину статутом АТ буде передбачена можливість застосування заочного голосування, то виходить, що незалежно від ціни такого правочину рішення про його вчинення має бути прийняте всіма акціонерами. При неприйнятті наглядовою радою рішення про застосування заочного голосування рішення про вчинення значного правочину повинно прийматися у загальному порядку з урахуванням встановленої законом кількості голосів.

Взагалі, оцінюючи можливість прийняття рішення про вчинення значного правочину шляхом проведення заочного голосування та порівнюючи відповідні гарантії, які надаються акціонерам при прийнятті рішення загальними зборами (у тому числі щодо надання необхідної інформації, надання можливості ознайомитися з певними документами та, взагалі, обговорити питання на зборах), вважаємо недоцільним приймати таке рішення у вказаний спосіб.

7. Порядок оформлення рішення загальних зборів акціонерів про вчинення значного правочину.

Як і у разі прийняття рішення про вчинення значного правочину наглядовою радою, так і при прийнятті такого рішення загальними зборами акціонерів, потребує уваги питання про оформлення відповідного рішення та про його зміст. Порівнявши відповідні норми Закону про АТ, можна дійти в даному випадку майже тих самих висновків, що були зроблені раніше, відносно оформлення рішення про вчинення значного правочину наглядовою радою [1, с. 16—17].

Так, відповідно до ст. 45 Закону про АТ за підсумками голосування (у тому числі з питання про вчинення значного правочину) складається протокол. У цьому протоколі вказуються відомості про дату проведення загальних зборів, про перелік питань, рішення з яких були прийняті, та про конкретні прийняті рішення з конкретизацією результатів голосування за кожним із них. Цей протокол доводиться до відома акціонерів та додається до загального протоколу загальних зборів. Протокол загальних зборів оформлюється відповідно до вимог, установлених ст. 46 Закону про АТ. Зокрема, протокол загальних зборів, підписаний головою та секретарем загальних зборів, підшивається, скріплюється печаткою товариства та підписом голови виконавчого органу товариства (у разі колегіального виконавчого органу) або одноособового виконавчого органу.

Серед кола відомостей, які повинні міститися у протоколі загальних зборів акціонерів, також, як і в протоколі засідання наглядової ради, не вимагається вказувати конкретні відомості щодо змісту умов значного правочину та інших відомостей, які пов'язані з його вчиненням. На відміну від протоколу наглядової ради, деякі відомості можуть бути викладені в основних тезах виступів відповідних осіб, які повинні зазначатися у протоколі загальних зборів при висвітленні питання про прийняття конкретного рішення. Але, оскільки закон не конкретизує змісту таких тез (як взагалі, так і стосовно

питання про вчинення значних правочинів), відповідна інформація може бути будь-якою за змістом. Таким чином, протокол може містити достатню конкретизацію умов значного правочину та інформацію про його вчинення, а може містити лише загальну інформацію про нього. Тому в даному випадку ми будемо говорити про те саме, що й стосовно протоколу наглядової ради [1, с. 17].

У зв'язку з цим вважаємо, що в даному разі до Закону про АТ також необхідно внести відповідні зміни та передбачити набір відомостей, які повинні зазначатися у протоколі загальних зборів акціонерів при прийнятті ними рішення про вчинення значного правочину. *До таких варто відносити* відомості про сторони правочину, його суттєві умови (предмет, ціну тощо), про те, хто виступає вигодоотримувачем за правочином, та відомості про позитивний економічний результат, що очікується внаслідок його укладення, про можливі негативні наслідки, про майновий стан товариства на останню звітну дату тощо. До внесення відповідних змін до Закону про АТ відповідні вимоги можуть (а на наш погляд — повинні) включатися до статуту АТ. Як вказується в літературі, якщо значний правочин буде укладено на інших умовах, ніж ті, які були вказані в рішенні про його вчинення, то матиме місце вчинення значного правочину з порушенням ст. 70 Закону про АТ [6, с. 398]. На наш погляд, відомості про значний правочин, що були надані акціонерам перед загальними зборами, та відомості про нього, вказані в рішенні про його вчинення, можуть відрізнятися.

Хоча Закон про АТ прямо не вказує, як оформлюється рішення, що прийняте шляхом проведення заочного голосування, ми вважаємо, що в даному випадку також складається протокол голосування із застосуванням вимог, що встановлені ст. 45 Закону про АТ. Щодо змісту цього протоколу також вважаємо за доцільне вказувати важливі відомості, які стосуються значного правочину (дивись вище). Детальне регулювання цього питання також може бути зроблено на локальному рівні.

Важливим є те, що підсумки голосування оголошуються на загальних зборах, під час яких проводилося голосування. Після закриття загальних зборів підсумки голосування доводяться до відома акціонерів протягом 10 робочих днів у спосіб, визначений статутом акціонерного товариства (абз. 2 ч. 3 ст. 45 Закону про АТ). Таким чином, із вказаного моменту в акціонера, який зареєструвався на зборах та голосував проти прийняття рішення про вчинення значного правочину, виникає право вимагати викупу належних йому акцій (ст. 68 Закону про АТ). Також слід вказати, що зі змісту абз. 2 ч. 3 ст. 45 Закону про АТ не зовсім чітко випливає, до відома яких акціонерів доводяться підсумки голосування: тих, що зареєструвалися у зборах, або всіх акціонерів. Вважаємо що в даному випадку йдеться про всіх акціонерів. Тому акціонерам має бути відомо про те, що АТ вчинило значний правочин.

8. Форма рішення про вчинення значного правочину в АТ, що складається з однієї особи.

Особливість матиме *форма рішення про вчинення значного правочину в тому разі, якщо АТ складається з однієї особи*, про що вже йшлося у вітчизняній літературі [14, с. 48]. Ми також частково торкалися цього питання у попередній роботі [1, с. 9—10]. Вважаємо за необхідне дещо доповнити висловлені думки. В АТ з єдиним акціонером можливими є такі ситуації: а) коли такий акціонер входить до складу одноособового виконавчого органу АТ; б) коли такий акціонер не входить до складу виконавчого органу АТ. В останньому випадку буде необхідним прийняття рішення з боку єдиного акціонера про вчинення значного правочину, в порядку, встановленому законом (ст. 70 Закону

про АТ), з урахуванням спеціальних вимог (ст. 49 Закону про АТ). Так, відповідно до ч. 2 ст. 49 Закону про АТ, рішення єдиного акціонера АТ з питань, що належать до компетенції загальних зборів, оформляється ним письмово (у формі наказу) та засвідчується печаткою товариства або нотаріально. Такий наказ повинен містити всі відомості, що доцільно закріплювати в рішенні про вчинення значного правочину (про склад яких зазначалося вище).

У першому ж випадку, з одного боку, проведення погоджувальних процедур може бути непотрібним, оскільки єдиний акціонер і так буде мати всі необхідні відомості про правочин, що ним же (як виконавчим органом) укладається. Отже, у такому випадку, можна не застосовувати запропоновані нами вище вимоги щодо змісту обов'язкових відомостей про значний правочин, які повинні вказуватися у рішенні про його вчинення. З іншого ж боку, слід зазначити, що у ст. 70 Закону про АТ наразі відсутня норма, яка б містила винятки із загального правила про порядок прийняття загальними зборами рішення про вчинення значного правочину для тих АТ, що складаються з єдиного акціонера (в тому числі таких АТ, в яких єдиний акціонер входить до складу одноособового виконавчого органу). Тому виходить, що загальний порядок повинен застосовуватися у будь-якому випадку, але з урахуванням вимог ст. 49 Закону про АТ.

Таким чином, можна зазначити, що у разі прийняття єдиним акціонером, що входить до складу одноособового виконавчого органу АТ, рішення про вчинення значного правочину, якщо такий акціонер буде діяти від імені саме виконавчого органу, а не представляти вищий орган управління (загальні збори), існуватиме формальна можливість оскарження ним дій виконавчого органу (незважаючи на те, що фактично будуть оскаржуватися його власні дії). З першого погляду, вказана ситуація може виглядати дещо надуманою, але, якщо уявити, що єдиний акціонер буде оскаржувати дії виконавчого органу, а в суді не буде приділено належної уваги тому, хто входить до складу останнього, то цілком можливо, що суд визнає правочин недійсним.

Для порівняння можна вказати, що в РФ п. 7 ст. 79 ФЗ «Про АТ» передбачає, що загальний порядок ухвалення рішення про вчинення значного правочину не розповсюджується на АТ з єдиним акціонером, в яких такий акціонер виконує функції одноособового виконавчого органу. Щодо ситуації, коли вказаний акціонер не входить до складу одноособового виконавчого органу АТ, у літературі вказано, що для прийняття рішення про вчинення значного правочину генеральному директору буде достатньо лише письмової згоди цього акціонера на його вчинення. Така згода може бути виражена й у іншому письмовому документі, в якому виражається воля такого акціонера на вчинення правочину, з чим погоджується і судова практика РФ [7, с. 181].

Отже, для тих АТ, єдиний акціонер яких є одночасно членом одноособового виконавчого органу, необхідно, щоб у наявності було рішення про це (у формі наказу), в якому б зазначалося, що такий акціонер діє саме як вищий орган управління, а не як представник виконавчого органу товариства. На це може вказувати відсутність у такому наказі посади, яку обіймає такий акціонер у цьому АТ, посилання на те, що наказ приймається відповідно до ст. 49 Закону про АТ тощо. Інший шлях вирішення вказаної проблеми — не внесення відповідних змін до Закону про АТ.

Також слід зазначити, що відмова від схвалення правочину особою, яка його ж і вчинила, у РФ кваліфікується як зловживання правом, про що й було винесено постанову Федеральним арбітражним судом Московського округу від 24 лютого 2004 р. № КГ-А40/609-04 [8, с. 7]. У зв'язку з наведеним вище ми приєднуємося до думки Т. Бондар [14, с. 48] про

те, що норма, аналогічна за змістом п. 7 ст. 79 ФЗ «Про АТ», може бути включена й до вітчизняного Закону про АТ.

9. Попереднє схвалення рішення про вчинення значних правочинів.

Окремим питанням у даному випадку є питання про так зване попереднє схвалення рішення про вчинення значних правочинів. Порядок такого схвалення врегульований ч. 3 ст. 70 Закону про АТ. У ній, зокрема, передбачається, що якщо на дату проведення загальних зборів неможливо визначити, які значні правочини вчинятимуться акціонерним товариством у ході поточної господарської діяльності, загальні збори можуть прийняти рішення про попереднє схвалення значних правочинів, які можуть ним вчинятися протягом не більш як одного року, із зазначенням характеру правочинів та їх граничної вартості. У літературі вже наводилися коментування вказаної норми [6, с. 399; 14, с. 46—47]. Нами також було зроблено такі спроби [5, с. 125—126]. Додатково до вказаного треба зазначити таке.

У першу чергу слід погодитися з позицією Т. Бондар про те, що рішення про попереднє схвалення значного правочину може прийматися виключно загальними зборами акціонерів з урахуванням можливого розміру правочину та встановленої ч. 2 ст. 70 Закону про АТ необхідної кількості голосів [14, с. 47]. До цього можемо додати, що загальні збори зможуть попередньо схвалити і такий значний правочин, розмір предмета якого віднесений до компетенції наглядової ради. Як було запропоновано нами вище, у цьому разі необхідно отримати таку кількість голосів, що має бути отримана при прийнятті рішення про вчинення значного правочину, розмір предмета якого становить від 25 до 50 відсотків активів товариства.

Можемо піддати сумніву позицію про те, що у рішенні про попереднє схвалення значних правочинів може передбачатися так звана «вартісна квота значних правочинів», тобто величина всіх можливих у поточному році значних правочинів [6, с. 399]. Вважаємо за необхідне конкретизувати граничну вартість стосовно кожного окремого значного правочину, виходячи із встановленого в такому рішенні характеру останнього (або, як слушно зауважує з цього приводу Т. Бондар, — типу чи виду відповідного договору [14, с. 46—47]).

Залишається неврегульованим питання про те, чи матимуть право акціонери, що голосували проти рішення про попереднє схвалення значного правочину, вимагати викупу належних їм акцій в порядку, встановленому статтями 68, 69 Закону про АТ. Так, у ст. 68 Закону про АТ зазначається, що кожний акціонер — власник простих акцій товариства має право вимагати здійснення обов'язкового викупу акціонерним товариством належних йому голосуючих акцій, якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах та голосував проти прийняття загальними зборами рішення про: ...2) вчинення товариством значного правочину. Таким чином, якщо застосовувати буквально тлумачення зазначеної норми, то виходить, що при прийнятті рішення про попереднє ухвалення значного правочину прав на викуп акцій у акціонерів, що голосували проти нього, не буде. Якщо ж виходити із загальних правових наслідків прийняття обох вказаних рішень (і про вчинення значного правочину, і про його попереднє схвалення), то виходить, що такі наслідки є спільними (і в першому, і в другому випадках на підставі відповідних рішень буде правомірно укладатися значний правочин). Відмінним буде лише те, що попереднє схвалення може й не привести до вчинення конкретного значного правочину, тоді ж як рішення про вчинення значного правочину майже гарантовано приводить до цього. На підставі вказаного вважаємо за необхідне або застосовувати розширене тлумачення

п. 2 ч. 1 ст. 68 Закону про АТ, або прямо передбачити в ньому те, що він поширюється також на рішення про попереднє схвалення значних правочинів.

Наведене вище свідчить, що законодавство України, яке регулює відповідні відносини, що можуть виникати при прийнятті загальними зборами акціонерів рішення про вчинення значних правочинів, є недосконалим, а в деяких випадках — і суперечливим. Низка питань залишається за межами законодавчого врегулювання. Разом з цим більшість суперечливих питань може бути знято шляхом встановлення відповідних норм у статуті конкретного АТ та інших його локальних актах.

Література

1. Карчевський К. А. Порядок вчинення (укладання) значних правочинів акціонерним товариством (компетенція органів управління щодо вчинення значних правочинів; загальна характеристика дій, що проводяться ними при їх підготовці та вчиненні; дії, які проводяться наглядовою радою) / К. А. Карчевський // Акт. питання цив. та госп. права. — 2010. — № 1. — С. 4—27.
2. Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514-17>.
3. Значні правочини акціонерного товариства (порівняльно-правова характеристика) / К. А. Карчевський // Вісн. Харк. нац. ун-ту внутр. справ. — 2009. — № 46. — С. 187—196.
4. Карчевський К. А. Поняття значного правочину (доктринальний аспект) / К. А. Карчевський // Форум права. — 2009. — № 3. — С. 308—316.
5. Карчевський К. А. Загальна характеристика значних правочинів акціонерного товариства / К. А. Карчевський // Акт. питання цив. та госп. права. — 2009. — № 6. — С. 115—128.
6. Виговський О. І. Новели акціонерного законодавства: науково-практичний коментар до Закону України «Про акціонерні товариства» / О. І. Виговський. — К. : Юстиніан, 2009. — 880 с. — Бібліогр. : с. 12—18.
7. Могилевский С. Д. Правовые основы деятельности акционерных обществ : учеб.-практ. пособие / С. Д. Могилевский. — М. : Дело, 2004. — 671 с.
8. Будылин С. Л. Крупные сделки хозяйственных обществ в арбитражной практике / С. Л. Будылин // Арбитражная практика. — 2005. — № 2. — С. 3—10.
9. О некоторых вопросах применения Федерального Закона «Об акционерных обществах» [Электронный ресурс] : Постановление Пленума Высш. Арбитражного Суда РФ от 18.11.2003 г. № 19. — Режим доступа: <http://www.arbi.ru/postPlenumVAS19ot18112003.htm>.
10. Обзор практики разрешения споров, связанных с заключением хозяйственными обществами крупных сделок и сделок, в совершении которых имеется заинтересованность [Электронный ресурс] : Информационное письмо Президиума Высшего Арбитражного Суда РФ от 13.03.2001 г. № 62. — Режим доступа: http://www.arbitr.ru/as/pract/vas_info_letter/2990.html.
11. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : від 16 січня 2003 р. станом на 01 серп. 2009 р. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.
12. Об акционерных обществах [Электронный ресурс] : Федеральный Закон от 26.12.1995 г., № 208-ФЗ. — Режим доступа: <http://www.consultant.ru/popular/stockcomp>.
13. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : від 16 січня 2003 р. станом на 01 серп. 2009 р. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
14. Бондар Т. Значні правочини акціонерних товариств / Т. Бондар // Юрид. Україна. — 2009. — № 1. — С. 43—48.